

Andrzej Kasperek
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Bankowa 12, 40-007 Katowice
andrzej_kasperek@wp.pl

Konspiracja nadziei, czyli konspiracja Wodnika według Marilyn Ferguson. Szkiec o nadziei w duchowości New Age

Warto czasem czytać przedmowy do książek, tym bardziej jeśli są pisane nie przez samych autorów, a przez osoby dobrze znające ich twórczość, lecz spoglądające na nią z zewnątrz. Takie osoby potrafią czasem nawet w sposób lapidarny, w kilku słowach, w jednym wyrażeniu, dotknąć tego, co w dziele autora, o którym piszą, najistotniejsze. Z takim przypadkiem, śmiem twierdzić, mamy do czynienia w przedmowie do opublikowanego w 2009 roku kolejnego wydania książki Marilyn Ferguson *The Aquarian Conspiracy* (*Konspiracja Wodnika*). W swojej przedmowie Jeremy P. Tarcher zauważa bowiem, że książka Ferguson była w czasach, gdy została opublikowana po raz pierwszy w 1980 roku, rodzajem *conspiracy of hope* (konspiracji nadziei). Ferguson roztaczała przed czytelnikiem wizję „przebudzonej” ludzkości, a jednocześnie wyrażała wiarę w rozkwit ludzkiego ducha¹. Ta „biblia” New Age stała się źródłem nadziei dla całego pokolenia adeptów wiary w nową epokę, legitymizowała bowiem oczekiwanie na nadejście Ery Wodnika, epoki pokoju, która nastanie po pełnych konfliktów i wojen czasach ustępującej Ery Ryby. Ferguson odwoływała się do spopularyzowanej w czasach młodzieżowej kontrkultury lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wiary w nadejście Ery Wodnika, wiary, która tak dosadnie została

¹ J. P. Tarcher, *Preface to the Cornerstone Edition*, [w:] M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in Our Time*, New York 2009, s. XV–XVI.

wyrażona w słynnym songu z hipisowskiego musicalu *Hair*². Książka Ferguson aspirowała do wyjaśnienia zachodzących zmian (w nauce, kulturze, życiu społecznym, ale przede wszystkim w duchowości), bazując na historiozoficznym schemacie stworzonym w XII wieku przez Joachima z Fiore, choć *expressis verbis* na tę postać się nie powoływała. Historiozofia Joachima wyrastała z pesymistycznego nastroju epoki, w której żył słynny mnich, nastroju wywołanego przez wewnętrzne (herezje, schizmę), ale i zewnętrzne (islam, pogaństwo) zagrożenia egzystencji samego Kościoła³. Joachim znalazł remedium na pesymizm epoki w nadziei na regenerację Kościoła, która nastanie wraz z nadejściem epoki Ducha Świętego.

Historiozoficzną spekulacją mnicha z Kalabrii żywiły się potem powstające co i rusz średniowieczne, a potem nowożytne ruchy wyznające millenarystyczne (chiliastyczne) wierzenie w nadejście Królestwa Bożego na ziemi. Schemat ten, zakładający podział dziejów ludzkości na trzy epoki (epoka Boga-Ojca, Syna i Ducha Świętego), w znaczący sposób wpływał na późniejszy rozwój ruchów gnostyckich, co tak sugestywnie pokazał Eric Voegelin⁴. Historiozoficzny schemat był szczególnie atrakcyjny dla ruchów o gnostyckim zabarwieniu, których adepci w epoce Ducha upatrywali spełniania snu o nastaniu czasów wyzwolenia spod cielesnego dyktatu (tryumf pneumatyków). W epoce nowożytnej schemat odradza się w heglizmie, ideologii postępu, scjentyzmie, pozytywizmie czy filozofii Karola Marksa, przy czym w tych ostatnich przypadkach dochodzi do jego sekularyzacji i despi rytualizacji. Schemat oparty na triadzie epok odradza się w XIX wieku także w środowiskach ezoterycznych, np. w stworzonym przez Helenę Bławatską, Henry'ego Steela Olcotta i Williama Quana Judge'a Towarzystwie Teozoficznym.

W 1907 roku Levi H. Dowling publikuje *The Aquarian Gospel of Jesus the Christ*, Paul Le Cour w 1937 roku *L'ère du Verseau* (Era Wodnika), a Alice Ann Bailey w 1948 roku *Le retour du Christ*. Wspomniani adepci ezoteryki, poszukujący wiedzy między innymi w astrologii, interpretowali historię świata w perspektywie znaków zodiakalnych. Po Erze Ryby (*The Piscean Age*), która jest jednym z symboli chrześcijaństwa, przyjdzie czas

² "Harmony and understanding,
sympathy and trust abounding
no more false-hoods or derisions,
golden living dreams of visions,
mystic crystal revelation
and the mind's true liberation".

³ P. Fournier, *Études sur Joachim de Flore et ses doctrines*, Paris 1909 [reprint], s. 13–14.

⁴ Zob. E. Voegelin, *Science, Politics & Gnosticism. Two Essays by Eric Voegelin*, Wilmington, Delaware 2004; E. Voegelin, *Nowa nauka polityki*, tłum. P. Śpiwaw, Warszawa 1992.

na Erę Wodnika (*The Aquarian Age*). Zbliżająca się epoka ma także, podobnie jak w schemacie Joachima z Fiore, duchowy charakter. Jak pisała we wprowadzeniu do *The Aquarian Gospel of Jesus the Christ* Eva S. Dowling, Era Wodnika jest nade wszystko duchową epoką i dopiero teraz rzesze ludzi będą w stanie zrozumieć duchowe przesłanie Jezusa, i wkroczyć w zaawansowane stadium duchowej świadomości⁵. Ewolucja, jedna z najważniejszych ezoterycznych kategorii⁶, przyjmuje w tych środowiskach charakter ewolucji duchowej.

Odwołując się do klasycznego już dzisiaj podziału, należy odróżnić od siebie wąskie i szerokie rozumienie New Age (*sensu stricto* i *sensu lato*)⁷. W wąskim rozumieniu pojęcie to odnosi się do wiary w nadejście Ery Wodnika, przy czym rozumienie takie nawiązuje między innymi do twórczości Levi'ego H. Dowlinga, Paula Le Cour czy Alice Ann Bailey. Wouter J. Hanegraaff, charakteryzując wąskie rozumienie New Age, pisze, że ma ono swoje korzenie w teozofii i antropozofii, i wiąże się przede wszystkim z nazwiskami Alice Bailey i Rudolfa Steinera⁸, ale i nie można zapominać o postaci samej Heleny Bławatskiej. W przypadku szerokiego rozumienia New Age chodzi o to, co bywa określane mianem ruchu Nowej Ery (*New Age Movement*), o tzw. Nowy Paradygmat, który pojawił się w późnych latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. New Age w szerokim rozumieniu czerpie swoją inspirację z Ameryki, a zwłaszcza z kontrkultury kalifornijskiej. I w przypadku Marilyn Ferguson chodzi o to szerokie rozumienie, w którym antycypacja Ery Wodnika wywalała się z astrologicznych obliczeń. Sądzę, że nie będzie przesadą twierdzenie, że idea konspiracji Wodnika jest jednym z owoców kontrkulturowego przewartościowania i radykalnej zmiany klimatu epoki. Tę zmianę w sposób jakże znaczący z punktu widzenia poniższych rozważań określił mianem „rewolucji nadziei” Erich Fromm w książce opublikowanej w 1968 roku, a zatem w czasach apogeum młodzieżowego zrywu⁹. Pisząc tę pracę Fromm podejmował wątek krytyki

⁵ E. S. Dowling, *Introduction*, [w:] L. H. Dowling, *The Aquarian Gospel of Jesus the Christ*, New York 2007, s. 6.

⁶ J. Iwersen, *The Epistemological Foundations of Esoteric Thought and Practice*. „Journal of Alternative Spiritualities and New Age Studies” 2007, vol. 3, s. 3–44. Dostępny <http://www.asanas.org.uk/files/jasanas003.pdf> [dostęp: 30.03.2012].

⁷ W. J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, NY 1998, s. 94. Hanegraaff wyróżniał jeszcze trzecie rozumienie, *New Age sensu latiori* (*New Age in an incorrect sense*), którego stosowanie jednak zarzucił (D. Kemp, *New Age. A Guide. Alternative Spiritualities from Aquarian Conspiracy to Next Age*, Edinburgh 2004, s. 179, 183).

⁸ W. J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, s. 518.

⁹ Na książkę *Rewolucja nadziei* powołuje się Marilyn Ferguson, widząc u Fromma próbę dostrzeżenia w wydarzeniach z lat 60. XX wieku pragnienia głębokiej zmiany społecznej połączonej z nową duchową perspektywą (M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in Our Time*, s. 40).

zdehumanizowanej cywilizacji, ratunku upatrując w restauracji samej kategorii człowieczeństwa, wyrugowanej z technocentrycznej cywilizacji¹⁰. Dodać zresztą należy, że Fromm wpisuje się tutaj w bogatą tradycję krytyki cywilizacji, która nowoczesną formę przyjęła w czasach romantyzmu. Jego reprezentanci występowali przeciwko 1) odczarowanej koncepcji świata, 2) dążeniom do jego kwantyfikacji, 3) mechanizacji świata, 4) racjonalistycznej abstrakcji, 5) rozpadowi więzi społecznej (krytyka egoizmu i indywidualizmu)¹¹.

Ten wątek krytyki zdehumanizowanej cywilizacji zostaje także wyeksponowany w książce Theodore'a Roszaka *The Making of a Counter Culture*¹², będącej jedną z pierwszych prób opisanie i zrozumienia fenomenu młodzieżowej kontrkultury lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych dwudziestego wieku. Mottem książki są dwa cytaty autorstwa Williama Blake'a, wizjonera, artysty znanego z krytyki mechanistycznej statyki w newtonowskim duchu, postrzegającego materializm w kategoriach platońskiej jaskini¹³. Przez protagonistów New Age Blake jest często uważany za jednego z proroków duchowego przewrotu spod znaku Wodnika. Jeden z cytatów, który przywołuje Roszak, pochodzi z przedmowy do poematu *Milton*: „Rouse up, O Young Men of the New Age! set your foreheads against the ignorant Hirelings! For we have Hirelings in the Camp, the Court & the University, who would, if they could, for ever depress Mental & prolong Corporeal War” („Powstańcie, o Młodzieńcy Nowej Ery! Stawcie czoła bezdusznym Najemnikom. Ponieważ mamy najemników w Osiedlach, na Dworach i Uniwersytetach, którzy zawsze będą gnębić ile sił Umysłową, a podtrzymywać Cieleśną Wojnę” (Blake, *Milton* – tłum. Michał Fostowicz).

Odrzucenie zdehumanizowanej cywilizacji i poszukiwania duchowe, praca nad imaginacją, apologia alternatywnych wobec rozumowego i zmysłowego dróg poznania łączy romantyzm, kontrkulturę młodzieżową i New Age. Młodzi buntownicy opisywani przez Roszaka przypominają roman-

¹⁰ Zob. E. Fromm, *Rewolucja nadziei. Ku uczłowieczonej technologii*, tłum. H. Adamska, Poznań 1996. Co istotne, polskie tłumaczenie ukazało się w serii „Z Wodnikiem”, serii symbolizowanej ilustracją Wodnika.

¹¹ R. Sayre, M. Löwy, *Romanticism and Capitalism*, [w:] *A Companion to European Romanticism*, red. M. Ferber, Oxford 2005, s. 436–439.

¹² Już sam podtytuł książki (*Reflections on the Technocratic Society & Its Youthful Oppositions*) eksponuje ten krytyczny wymiar kontrkultury.

¹³ K. Raine, *Blake and the New Age*, London 1979, s. 23. Wrogów imaginacji (Bacona, Newtona, Locke'a, Voltaire'a) traktował jako „agentów Urizena” (w twórczości Blake'a Urizen jest personifikacją bezdusznego rozumu, Urizen – *your reason*), któremu przeciwstawia Urthonę (personifikację imaginacji) zob. A. Kasperek, *Oczyszczając drzwi percepcji. Szkic o idei imaginacji w romantyzmie, kontrkulturze i New Age*, „Studia Humanistyczne AGH” 2013, tom 12/3, s. 31–48.

tycznych kontestatorów w ich oporze wobec społeczeństwa technokratycznego, opartego na racjonalności, skuteczności i postępie¹⁴. Kontrkulturowy odwrót od technokratycznego społeczeństwa pociągał za sobą odkrywanie zachodniej tradycji ezoterycznej oraz upowszechnianie na Zachodzie wschodnich tradycji religijnych¹⁵. Takie duchowe eksploracje charakteryzować będą następnie adeptów New Age. Teza o istnieniu związków między dwudziestowieczną kontrkulturą młodzieżową a New Age nie budzi w zasadzie większych wątpliwości. Problem polega *de facto* na tym, czy New Age traktowany jest jako kontynuacja kontrkultury – ku takiej tezie skłania się np. Hans Sebald¹⁶ czy raczej jako jej transformacja – na takim stanowisku stoi Wouter J. Hanegraaff¹⁷. Jednak bez względu na to, czy mówimy o kontynuacji czy transformacji, nie zmienia się jedno: kontrkulturowa rewolucja nadziei udziela się adeptom New Age i nadzieja ta wiązać się będzie z transformacją społeczeństwa, które dzięki wysiłkom coraz większej liczby „duchowych eksploratorów” podejmie próbę wyzwolenia się z żelaznej klatki nowoczesności.

Marilyn Ferguson jeden z rozdziałów *The Aquarian Conspiracy* zatyłowała dobitnie: „Od rozpacz do nadziei”. Konspiratorzy spod znaku Wodnika próbują przezwyciężyć rozpacz, pesymizm czy cynizm wielu luminarzy współczesnej cywilizacji, przy czym źródłem ich nadziei nie jest naiwność płynąca z braku wiedzy, lecz wręcz przeciwnie, to, że wiedzą więcej niż cyniczni prorocy rozpacz¹⁸. Ferguson wiąże nadzieję z umiejętnością dostrzegania symptomów transformacji cywilizacji. Konspiratorzy Wodnika dostrzegają już te zmiany w sobie, w ludziach sobie bliskich czy w pracy. Mają świadomość, że wielkie kulturowe przebudzenie (*large cultural awakening*), głęboka transformacja, musi się zacząć od nich samych. Ferguson cytuje słynny passus Williama Blake’a „Jeśli drzwi percepcji zostaną oczyszczone, każda rzecz ukaże się człowiekowi taka jaka jest – nieskończona”, przy czym wiąże go z perspektywą transformacji jednostkowej i społecznej, określając ją mianem przebudzenia (*awakening*), opartego na osiągnięciu „nowej jakości uwagi”¹⁹. Otwarcie drzwi percepcji jest formą poszerzenia świadomości, przekroczenia poznawczych ograniczeń narzucanych przez

¹⁴ T. Roszak, *The Making of a Counter Culture. Reflections on the Technocratic Society & Its Youthful Oppositions*, London 1973, s. 56; zob. Ch. Taylor, *A Secular Age*, Cambridge-Massachusetts-London 2007, s. 476.

¹⁵ Roszak definiuje kontrkulturę jako zwrot w stronę mistyki, okultyzmu i magii (T. Roszak, *The Making of a Counter Culture*, s. 125).

¹⁶ H. Sebald, *New-Age Romanticism: The Quest for an Alternative Lifestyle as a Force of Social Change*, „Humboldt Journal of Social Relations” 1984, 2(11), s. 108–109.

¹⁷ W. J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, s. 370.

¹⁸ M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in Our Time*, s. 17.

¹⁹ Tamże, s. 86.

żelazną klatkę współczesnej cywilizacji. „Renesans nadziei”, o którym wspomina, Ferguson wiąże z odkryciem natury człowieka, indywidualna i społeczna transformacja jest więc w punkcie wyjścia epistemologiczną transformacją. Ferguson podąża tutaj ścieżką, którą kroczyli przed nią gnostycy, poszukujący przecież wiedzy (gnoza), konspiracja Wodnika stanowi bowiem kontynuację bogatej tradycji takich poszukiwań. Enzo Pace zwraca uwagę na istnienie podobieństw między nową duchowością (a przecież New Age jest przykładem nowej duchowości)²⁰ a gnostycyzmem, zwracając uwagę na dwie analogie: w obu przypadkach pojawia się 1) „idea, że zbawienie może zostać osiągnięte przez *wiedzę*” oraz 2) „idea, że wiedza to zasadniczo samowiedza; odkrycie boskiej cząstki, która jest w każdym człowieku, pozwala jednostce – jeśli zaakceptuje gnostyczną drogę – myśleć inaczej, aby odkrywać znaczenia oraz przekraczać granice poznania, co miało być uniemożliwione przez dominujące zwyczaje wprowadzone przez istniejące tradycyjne religie”²¹. Protagonistów New Age, jak i ich gnostycznych poprzedników, łączy zwrócenie się w stronę gnozy, rozumianej jako poszukiwanie indywidualnego doświadczenia kontaktu z nadnaturalną rzeczywistością. Wykorzystany przez Ferguson cytat z poematu Blake’a interpretować należy w kategoriach pochwały kategorii imaginacji, traktowanej jako narzędzie dotarcia do gnozy: wiedza o rzeczywistości powinna się opierać na osobistym, wewnętrznym doświadczeniu, a nie przyjmowaniu dogmatów, które mają charakter dyrektyw narzuconych przez zewnętrzne autorytety.

Idea konspiracji (spisku) Wodnika, a zatem i idea konspiracji (spisku) nadziei ma w istocie oksymoroniczny charakter. Spisek jest bowiem *ex definitione* tajny, istotą konspiracji Wodnika ma być jego otwarty, egzoteryczny, a nie ezoteryczny charakter. Socjologicznym mistrzem problematyki tajności pozostaje do dzisiaj Georg Simmel, którego zajmował problem istnienia związków tajnych, socjologiczna analiza relacji między członkami grupy, relacji opartych na szczególnym rodzaju zaufania. Trudno nie powiązać analiz Simmela dotyczących związków tajnych, związków o spiskowym charakterze, z fundamentalną dla rozwoju samego New Age pracą Marilyn Ferguson. Jej praca stanowi jednak redefinicję samej kategorii spisku, bowiem autorka opiera ideę konspiracji Wodnika na idei otwartej konspi-

²⁰ Na temat nowej duchowości, relacją między nową duchowością i New Age zob. Z. Pasek Zbigniew, *Nowa duchowość. Konteksty kulturowe*, Kraków 2013; K. Skowronek, Z. Pasek, *Nowa duchowość w kulturze popularnej. Studia tekstologiczne*, Kraków 2013.

²¹ E. Pace, *Poza porządkiem. Duchowość i system wiary w New Age*, tłum. K. Suwada, [w:] *Nowa duchowość w społeczeństwach monokulturowych i pluralistycznych*, red. K. Leszczyńska, Z. Pasek, Kraków 2008, s. 28.

racji (*open conspiracy*)²², swoistej konspiracji bez konspiracji. Konspiracja, o której pisze Ferguson, polega na upowszechnieniu się nowej świadomości, nowego paradygmatu myślenia, mającego prowadzić do transformacji świata²³. Autorka pisze między innymi o konspiracji w nauce, polityce, medycynie czy edukacji. Nastrój nadziei, optymizmu zaczyna przenikać do różnych sfer życia człowieka.

Choć konspiracja, o której pisze Ferguson, z socjologicznego punktu widzenia ma już zupełnie inny charakter niż konspiracja charakteryzowana przez Georga Simmela²⁴ i zapewne należy to pojęcie traktować jako metaforę²⁵, analiza New Age w kategoriach konspiracji, pozwala poszerzyć problematykę New Age o jego powiązanie z popkulturą. Wprowadzając w społeczny obieg wyrażenie „konspiracja Wodnika”, Ferguson zwracała uwagę, że źródła tej konspiracji są „stare i głębokie”²⁶. New Age stanowi więc w interpretacji badaczki punkt kulminacyjny w historii ezoteryzmu. Wiedza posiadająca status ezoterycznej, transmitowana w ramach małych grup o ograniczonym zasięgu w czasach konspiracji Wodnika, przyjmując formę globalnej sieci, a właściwie SPIN²⁷, przenika do kulturowego mainstreamu. Doświadczenie poszukiwania dróg wewnętrznego wyzwolenia niegdyś praktykowane przez nielicznych inicjowanych – jak zauważa Ferguson – zaczyna być dzisiaj praktykowane przez wielu ludzi z najróżniejszych środowisk społecznych.

Konspiratorzy są wszędzie – w szpitalach, na uniwersytetach czy w rządzie. Idee spod znaku Wodnika artykułowane są przez współczesne media i to właśnie one nadają specyficzny charakter konspiracji. Idea otwartej konspiracji Wodnika zakłada *de facto* przekonanie, że nadzieja staje się jednym z najważniejszych składników współczesnej kultury, a jednocześnie „okultyzm”²⁸, którą potraktować można jako kulturowe podłoże New Age. Duchowość New Age nie jest bowiem zjawiskiem odizolowanym od współczesnej kultury, wręcz przeciwnie, odzwierciedla ona znaczenia i wartości

²² Ferguson nawiązuje tutaj do książki „The Open Conspiracy” H.G. Wellsa.

²³ M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in Our Time*, s. XXV.

²⁴ Zob. G. Simmel, *Tajność i tajny związek*, [w:] Tenże, *Socjologia*, tłum. M. Łukaszewicz, Warszawa 1975, s. 383–472. Cechami, które Simmel przypisywał związkom tajnym są między innymi wewnętrzna zwartość, centralizacja, stopień wtajemniczenia czy w końcu świadomość odrębności. Jeśli chodzi o New Age, trudno przypisać mu te cechy.

²⁵ Na ten metaforyczny wymiar pojęć „konspiracja” czy „sieć” zwraca uwagę Zbigniew Pasek (Z. Pasek, *Nowa duchowość. Konteksty kulturowe*, s. 32).

²⁶ M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in Our Time*, s. XXVI.

²⁷ „Segmented Polycentric Integrated Networks” – wyrażenie ukute przez Luther Gerlach i Virginie Hine. Ferguson także odwołuje się do tego wyrażenia (M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in Our Time*, s. 227–228).

²⁸ Jest to zbitka dwóch pojęć: „okultyzm” i „kultura”.

podzielane przez wielu współczesnych ludzi. Christopher Partridge, który spopularyzował pojęcie okultury (*occulture*), pozwala nam zrozumieć mechanizm kulturowego transferu idei, ale i postaw czy praktyk, które Ferguson określała mianem spisku Wodnika. Charakterystyczne dla New Age tematy przesunięcia od religii do duchowości, zwrotu w stronę jaźni, przesunięcia od zewnętrznego autorytetu w stronę wewnętrznych poszukiwań, przyczyniły się do popularyzacji samego ezoteryzmu²⁹, stąd, wchodząc w główny nurt kultury, przestał być on elementem kulturowego undergroundu, tracąc swój konspiracyjny, a zarazem ezoteryczny charakter. Gruntem sprzyjającym upowszechnianiu się ezoteryzmu są – jak zauważa Partridge – wartości postmaterialistyczne, uwypuklające autoekspresję, subiektywizację oraz doświadczenie³⁰. Trudno samej koncepcji społeczeństwa postmaterialistycznego, która jest *de facto* socjologiczną interpretacją koncepcji potrzeb Abrahama Masłowa, nie uznać za *par excellence* optymistyczną. Trudno też nie wspomnieć o związkach Masłowa z działalnością Instytutu Esalen w Kalifornii, którego był częstym gościem, instytutu tak ważnego w dziejach kontrkultury i New Age.

Okulturowe tematy, spośród których do najważniejszych zaliczyć trzeba: przekonanie o duchowym charakterze świata, tematykę samorozwoju, samopoznania, samorealizacji, autoekspresji, samodoskonalenia, dbałości o zdrowie, powiązane są z wierzeniami, postawami i praktykami. Dostosowywane do oczekiwań adresata pojawiają się w popkulturowej, jak i filozoficznej oprawie, funkcjonując na pograniczu świata religii, sztuki czy nauki. Światopogląd, oparty na kontestacji mechanistycznej wizji świata, apologii pojęcia życia, odrzuceniu dualizmu na rzecz holizmu, słowem: apoteozie organicyzmu³¹, charakteryzuje także New Age.

Po blisko 35 latach od opublikowania *The Aquarian Conspiracy* trudno uznać, by utopia Wodnika, zakładająca budowę nowego ładu, której podstawą miałyby stać się wzajemne zrozumienie, wzajemna sympatia i niestosowanie przemocy, została zrealizowana, co nie znaczy jednak, że żaden z tematów czy wodnikowych postulatów nie stał się elementem kulturowego mainstreamu (zob. np. holizm, poszukiwania duchowe, wyczulenie na samorozwój czy środowisko naturalne). Trudno jednak uznać, że mamy do czynienia z nastaniem epoki nadziei. Po 35 latach nie sposób pominąć i wewnętrznej transformacji, którą przeszedł sam New Age. Mas-

²⁹ Ch. Partridge, *Occulture is Ordinary*, [w:] *Contemporary Esotericism*, red. E. Asprem, K. Granholm, Lancaster-Bristol 2013, s. 113.

³⁰ Tamże, s. 115.

³¹ Na temat światopoglądu New Age zob.: C. Campbell, *A New Age theodicy for a new age*, [w:] *Peter Berger and the Study of Religion*, red. L. Woodhead, P. Heelas, D. Martin, London–New York 2001, s. 77–78.

simo Introvigne razem z PierLuigim Zoccatellim, zastąpili wręcz termin „New Age” terminem „Next Age”³². Introvigne, odwołując się do włoskich doświadczeń, wykorzystuje termin „Next Age (mający, jak sam zaznacza, emiczny charakter) do opisu procesu prywatyzacji fenomenu New Age. O ile „klasyczne” New Age z lat 60. ubiegłego wieku nosiło utopijny, millenarystyczny charakter, o tyle Next Age charakteryzować ma ucieczka od utopii, od millenarystycznego myślenia, a także obietnica indywidualnego szczęścia³³. Ten utopijny charakter wpisany był jeszcze w ideę konspiracji Wodnika Ferguson. Choć Next Age, będąc *de facto* następnym pokoleniem New Age, staje się spadkobiercą wielu idei Nowej Ery, abdykował już w kwestii transformacji ładu społecznego. Protagonisci idei spod znaku Wodnika żyjący już w XXI wieku, w czasach „zderzenia kultur”, żyjący w cieniu zniszczonych wież World Trade Center, odczuwający na sobie konsekwencje gospodarcze wywołane upadkiem banku Lehman Brothers, wydają się dzisiaj mniej myśleć o „dobrostanie” świata i transformacji planety. „Dzieci New Age” wydają się być bardziej realistyczne, ale i egoistyczne. Ich poprzednicy oczywiście także głosili pochwałę wewnętrznej transformacji, poszukiwali szczęścia, pracowali nad własnym dobrostanem, tyle, że w tle obecne było rojenie o transformacji społeczeństwa, o szczęściu, ale w skali zbiorowej. Jak pisała Ferguson, te indywidualne wysiłki przełożą się w końcu na cywilizacyjną transformację. Nadzieja miała u Ferguson wymiar ogólnospołeczny, przez adeptów Next Age została sprywatyzowana. Next Age doskonale dopasował się do zasad regulujących życie w społeczeństwie wysokiej konsumpcji, tak, że jego symbolem staje się dzisiaj Deepak Chopra, który swego czasu wywołał skandal, stwierdzając, że New Age nie jest dla biednych³⁴. Jak pisał Massimo Introvigne, kiedy optymistyczne proroctwo progresywnego millenarystycznego upada, jedyną możliwością staje się jego prywatyzacja³⁵.

New Age zawiera w sobie wiele wymiarów: ontologiczny, epistemologiczny, estetyczny, socjologiczny, czy w końcu antropologiczny. Chciałbym zwrócić szczególną uwagę na ten ostatni, antropologiczny wymiar, w którym tak mocno zaznaczona perspektywa *homo esperans* rzutuje na pozostałe wymiary. Nadzieja przenika światopogląd New Age, zwłaszcza w postaci, którą nadała mu Marilyn Ferguson. Nadzieja przenika ewolucyjną perspektywę New Age – przypomina tutaj bez wątpienia wielką wizję

³² Zob. M. Introvigne, P. Zoccatelli, *New Age Next Age. Una nuova religiosità dagli anni '60 a oggi*, Firenze 1999.

³³ M. Introvigne, *After the New Age: Is There a Next Age?*, [w:] *New Age Religion and Globalization*, red. M. Rothstein, Aarhus 2001, s. 61–67.

³⁴ Tamże, s. 64.

³⁵ Tamże.

nadziei stworzoną przez Pierre'a Teilharda de Chardin³⁶ – przenika perspektywy poznawcze człowieka czy „socjologię” Wodnika manifestującą się w idei otwartej konspiracji. Choć nadzieja pierwszego pokolenia adeptów New Age na transformację całej planety jakoś skarłowaciała, to jednak wiele elementów samego światopoglądu Wodnika przeniknęło do kulturowego mainstreamu. Wiele wątków (np. dotyczących alternatywnych dróg poznania) na dobre zadomowiło się w popkulturze, stając się tematami powieści czy filmowymi (np. *Z Archiwum X* czy *Star Wars*), zmieniając nasz sposób myślenia o świecie (przenikanie duchowości do sportu czy gotowania). Nie o to jednak, można sądzić, tak do końca chodziło Marilyn Ferguson.

Andrzej Kasperek

Conspiracy of hope or the Aquarian conspiracy according to Marilyn Ferguson. A study on hope in New Age spirituality

What is undertaken in this study is an attempt to detect hope in New Age spirituality by referring to Marilyn Ferguson's book *The Aquarian Conspiracy*. Applying H. G. Wells's idea of the open conspiracy, Ferguson combines the Aquarian conspiracy with the hope for "awakening of humanity". The conspiracy she writes about consists in popularization of new consciousness, a new paradigm of reasoning, which should bring about a transformation of the world. As Ferguson claimed, the mood of hope and optimism begins to permeate various areas of human life (science, politics, medicine, education). The author also focuses on the issue of privatization of hope in the New Age, 35 years after Ferguson's book was published.

Key words: Marilyn Ferguson, hope, The Aquarian Conspiracy, New Age

Słowa kluczowe: Marilyn Ferguson, nadzieja, konspiracja Wodnika, New Age

³⁶ Teilhard de Chardin w swojej twórczości także odwołuje się do pojęcia konspiracji (które pojawia się u niego w kontekście nadziei), choć dość nowatorsko rozumianego. W eseju *Energia miłości* pisał: „doszliśmy do decydującego punktu ewolucji ludzkiej, skąd jedyna droga naprzód – to wspólne namiętne zaangażowanie, 'kon-spiracja', czyli jedność inspiracji i aspiracji. Dalsze zaufanie do porządku społecznego opartego na przymusie zewnętrznym oznaczałoby po prostu wyrzeczenie się wszelkiej nadziei na doprowadzenie ducha Ziemi do kresu rozwoju” P. Teilhard de Chardin, *Energia miłości*, tłum. W. Sukiennicka, [w:] P. Teilhard de Chardin, *Człowiek i inne pisma*, Warszawa 1984, s. 182.